

הרי לנו, כי שמירת השבת - אינה רק 'מנוחה', שכן אילו היתה כזו - לא היו בה כל-כך הרבה דינים מחייבים אשר ממש לא ניתן להנצל מלעבור עליהם מבלי לימוד מדוקדק! הלכותיה המפורטות של השבת - מלמדות על תכליתה, ומבהירות אף הן כי אינה 'יום מנוחה' - אלא יום קדוש אשר יש בו משום עדות על אמונתנו בקב"ה בורא העולם!

ומעתה, ברור כי מי שמתייחס ליום השבת כאל 'יום מנוחה' - לא יוכל ללמוד את כל ההלכות על בוריין, ולהקפיד עליהן היטב... ברור כי הדרך היחידה בה יוכל האדם להביא את עצמו לידי שמירת שבת דקדקנית כפי הדין וההלכה - הינה על ידי שיבין את עומק משמעותה הפנימית, ויתייחס אליה כחלק בלתי נפרד מכלל עבודת ה' שלו, שאינה אמורה להיות 'קלה' ו'נוחה' - אלא מחייבת ותובעת, וזה שנאמר: 'שבת שבתון - קודש לה'!

התפעלות חד פעמית לא מחזיקה מעמד

וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לְרַדֵּת מִן הַהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֵאמֹר יִדְעֵנוּ מָה הָיָה לוֹ (ל"ב, א')

לכאורה יפלא, הכיצד יתכן שנכשלו בני ישראל בחטא העגל - לאחר כל הניסים והנפלאות שראו נגד עיניהם ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף? ובכלל, הלא זה עתה נוכחו במעמד הר סיני הגדול והנורא וראו עין בעין מראות אלוקים! הכיצד יכולים היו להתעלם לפתע מכל זאת ולעשות להם עגל מסכה?

ונראה לומר, שהן אמנם עלה בידם של בני ישראל להעפיל ממ"ט שערי הטומאה בהם היו שקועים במצרים - אל מ"ט שערי קדושה, הן אמנם הם ראו ניסים ונפלאות ואף מראות אלוקים, אולם כל ההשגות הנעלות הללו - לא התבססו על חינוך עצמי עקבי, אלא על התפעלות חד פעמית!

ובכן, זה טיבה של התפעלות חד-פעמית... היא אמנם יכולה להזניק את האדם מתהומות עמוקים אל פסגות נישאות, אולם הרוממות הנרכשת על ידה - אינה בת-קיימא! באותה מהירות בה היא ניתנת להשגה - היא גם עלולה להאבד... בו ברגע שעמדו בני ישראל בפני נסיון, בראותם את מיטתו של משה רבינו פורחת

באויר, ובסברם כי נפטר מנהיגם הנערץ לבית עולמו - הם איבדו את מדרגתם ואת רוממותם, וירדו עד לדיוטא התחתונה ביותר!

ומעתה, נבין מדוע בני שבט לוי הצליחו לשמור על רוממותם, ולא נכשלו בנסיון כמו בני ישראל אחיהם. שכן הלא ידוע, כי שבט לוי - לא השתעבד במצרים. בני השבט - המשיכו ללמוד תורה במשך כל תקופת השעבוד הנורא. מעתה, ברור כי הם לא התדרדרו לאותם מ"ט שערי טומאה, ואף החינוך העצמי שלהם - היה מבוסס על עבודה עקבית ורציפה במשך כל השנים!

לפיכך, גם כאשר נקרה נסיון לפני בני השבט, בדיוק כמו לפני כל ישראל - הם לא כשלו. המדרגה הרוחנית אותה קנו בדי-עמל בעבודה עיקשת - הוכיחה את עצמה ונתנה את אותותיה גם בשעת משבר, כאשר עמדו הלויים בעבודתם הרוחנית תוך שהם שומרים על דרגתם ואף מוסיפים עליה!

פעולת המצוות בנפש האדם

וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן הַהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה
הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ (ל"ב, א')

אם נתבונן בסדר הפרשיות, נוכל לעמוד על נקודה מעניינת: בין פרשיות תרומה ותצוה, העוסקות בציווי אודות תבנית המשכן וכליו, ואף בגדי אהרן ובניו, לבין פרשיות ויקהל ופקודי, העוסקות בהוצאת אותו ציווי מן הכח אל הפועל - אנו קוראים את פרשת כי תשא, ובה תיאור אודות המעשה הנורא של העגל שעשו בני ישראל. ולכאורה, מדוע מספרת התורה על מעשה העגל דווקא כאן, בתוך הפרשיות העוסקות בהקמת המשכן?

לפני שניגש ליישב את הקושיה הזו, עלינו להקדים קושיה נוספת: כידוע, וכפי שאחז"ל במדרש (הובא במשנ"ב הלכות חנוכה סי' תר"ע, סק"ז), המשכן היה מוכן כבר בחנוכה, בכ"ה בכסלו בשנה הראשונה לצאת בני ישראל ממצרים. אם כן איפוא, מדוע נדחתה הקמתו עד לראש חודש ניסן, עד הראשון לחודש הראשון בשנה השניה לצאת בני ישראל ממצרים?

את התשובה לשתי הקושיות הללו, נוכל להבין אם נפנים עמוק בליבנו יסוד חשוב, הנוגע למהות עבודתנו הרוחנית כולה.

אנו יודעים, כי נצטוונו בתרי"ג מצוות, רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. לכאורה, נראה אולי, שהמצוות הללו הינן פרטיות, מחייבות אותנו לעשות מעשים מסויימים, או להמנע מלעשות מעשים אחרים. אולם לאמיתו של דבר, טעות היא זו. המצוות אינן הוראות פרטיות, הנוגעות למעשים מסויימים, אלא הן הוראות האמורות לחולל שינוי מהותי בכל אישיותנו, ולעשות אותה רוחנית ומרוממת יותר!

אילו לא היה נעשה העגל, אילו המעשה הנורא לא היה מתרחש - די היה במצוות שקיבלו ישראל בהר סיני, הלא הן עשרת הדברות וכל הכלול בהן - בכדי לחולל שינוי מהותי בנפשם. אילו כך היה קורה, הרי שמיד הם היו יכולים להקים את המשכן, ולזכות להשראת השכינה בתוכם. הם היו יכולים להעפיל ולהתרומם מכח המצוות לדרגה כזו - שהיתה מאפשרת את אותה השראת השכינה המיוחלת. אולם כידוע, בני ישראל כשלו בחטא העגל. הם לא עמדו בנסיון הזה. הן אמנם בני ישראל עצמם לא עבדו לעגל, אלא רק הערב רב שהיו ביניהם, אולם העובדה שאותם ערב רב המעורבים בין בני ישראל היו מסוגלים לעשות מעשה נורא שכזה, ולכפור בקב"ה שאת גדולתו הם ראו זה עתה עין בעין - הוכיחה כי גם בני ישראל עצמם לא הגיעו עדיין לדרגה הראויה, לרוממות הנדרשת!

מעתה, ברור כי לא ניתן היה עדיין להשרות את השכינה בתוך בני ישראל. למרות שהם קיימו את כל המצוות כהלכתן על כל פרטיהן ודקדוקיהן - מעשה העגל הוכיח שהם עדיין לא הפנימו את רוממות המצוות! מעשה העגל הוכיח למעלה מכל ספק שהמצוות עדיין לא פעלו את פעולתן בנפשותיהם של ישראל, וממילא, השראת השכינה ביניהם היתה נמנעת!

מצב של רוממות אמיתית בלב בני ישראל, אמור היה איפוא למנוע את חטא העגל. אם החטא לא נמנע - הרי שבכך היה משום הוכחה ברורה לכך שאותה רוממות לא קנתה שביתה בליבותיהם של ישראל, ועל כן לא היתה אפשרית השראת השכינה ביניהם. לפיכך, מוזכר חטא העגל בין תיאור הציווי על המשכן לבין תיאור עשייתו, ללמדנו כי חטא זה הוא שחצץ בין הרצון להשרות את השכינה בישראל - לבין האפשרות המעשית ליישם את הדבר למעשה.

גם בחנוכה, בכ"ה בכסלו, כאשר הושלמה מלאכת המשכן - עדיין לא היו ישראל בדרגה המאפשרת את השראת השכינה בתוכם, וממילא - לא ניתן היה עדיין להקים את המשכן עד ראש חודש ניסן. רק אז, ידע בוחן כליות ולב כי המצוות

כבר פעלו את פעולתן בלב בני ישראל. רק אז היה ברור, שחטא העגל לא יכול להשנות שוב. לפיכך, רק אז - ציוה הקב"ה להקים את המשכן, והשרה את שכינתו בתוך בני ישראל!

מורה ועוזב ירוחם

וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי הֵמָּא הָעַם הַזֶּה הַטָּאָה גְּדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב (ל"ב, ל"א)

לכאורה, כל המעיין בפסוק זה - יתפלא: הלא משה רבינו, הרועה הנאמן, ניגש לבקש רחמים וללמד סניגוריא על בני צאן מרעיתו. אם כן איפוא, מדוע הוא מכביר בחטאתם? מדוע הוא צריך להדגיש ולומר כי 'חטא העם חטאה גדולה'?

לכאורה, אנו היינו מצפים ממשה את ההיפך הגמור. אנו היינו מצפים שמשה ינסה 'להסביר' ולצדק את ישראל, בטענה כי למעשה רק הערב רב הם אלו אשר שעשו את העגל והטעו את ישראל אחריו; אנו היינו מצפים שינסה להמעיט בחומרת החטא - שהרי השטן התגייס במלא כוחו בכדי להגדיל את הנסיון, כאשר הראה דמות מיטתו של משה בשמים; אולם מכל הטענות הללו - משה אינו מזכיר מאומה... להיפך! הוא כביכול מקטרג ואומר: 'חטא העם חטאה גדולה!' כלום אין זה פלא?

תשובה לדבר נמצא, אם נתבונן בנוסח שתיקן רבינו ניסים גאון בוידויו הידוע, אותו אנו מזכירים מדי חודש בתפילת יום כיפור קטן. וכך כותב שם רבינו ניסים: "רבונו של עולם! מנהג בית דינך הצדק לא כמנהג בתי דינין של בני אדם. שמדת בני אדם, כשהוא תובע את חברו בממון אל הבית-דין או אל השופט, אם יכפור - ינצל מן הממון, ואם יודה - מתחייב ליתן. ובית דינך הצדק לא כן הוא, אלא אם יכפור אדם - אוי לו ואוי לנפשו, ואם מודה ועוזב - אתה מרחמהו", עכ"ל.

ובאמת, אלמלא שרבינו ניסים מפרש ומרחיב את הדברים - לא היינו זקוקים לצטט מוידויו, שהרי מקרא מלא הוא בספר משלי (כ"ח, י"ג): "מכסה פשעיו לא יצליח, ומודה ועוזב ירוחם"! כלומר, לפני הקב"ה - אין רחמים כלפי מי שמכסה את פשעיו ונמנע מלהודות בהם, אלא דווקא כלפי מי שמודה ועוזב.

והנה, פשוט שלגופו של ענין אין כל הבדל בין הודאה גמורה - להודאה במקצת, ובין כפירה גמורה - לכפירה במקצת, בכל הנוגע לבית דין של מעלה.

אם אנו למדים שכפירה בחטא מעוררת חרון אף ודינים קשים כלפי הכופר - פשוט שבאותה מידה יתעורר החרון כלפי מי שכופר במקצת אשמתו, וכגון מי שממעיט בחומרת מעשיו ואינו מכיר בעומק אשמתו! וכן לאידך גיסא: אם המודה ועוזב זוכה לרחמים, ברור כי הודאה במלא חומר החטא ובמלא עוצמת האשמה - מזכה ברחמים כפולים ומכופלים!

מעתה, ברור שמשה רבינו כלל לא ניסה להמעיט בחטאם של ישראל, שכן הוא ידע שלאמיתו של דבר - אין ממש אפילו לא באחת מטענותיו! הוא ידע שלגופו של ענין - חטאם של ישראל הוא באמת חמור ונורא, וכי הם חטאו חטאה גדולה! אילו היה משה רבינו מנסה לכפור במקצת אשמתם של ישראל - לא היה הדבר מסייע להם, אלא להיפך... מחמיר את מצבם! ולאידך גיסא, דווקא הודאתו של משה בחטאתם הגדולה, והכרתו בעומק החטא - היא שהיה בה כדי לעורר רחמי שמים בבחינת 'מודה ועוזב ירוחם'!

תורה נקנית רק בעמל

וַיְהִי שֵׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל הַלְחָת אֵת דְּבָרֵי הַבְּרִית עֲשֻׂרַת הַדְּבָרִים (ל"ד, כ"ח)

וברמב"ן: "סיפר כי היה ענין הלוחות השניות ככל ענין הראשונות במכתב אליהם ובימים שעמד שם לפני השם, שלא יחשוב שכבר למד התורה בפעם הראשון, ולא יצטרך עתה לעמוד שם הרבה".

מדברי הרמב"ן עולה, כי בעת קבלת הלוחות השניות - נדרשו למשה ארבעים ימים בדיוק כשם שהם נדרשו בעת קבלת הלוחות הראשונות. אלא שלכאורה, כבר הקשה ה'חזון איש', מדוע באמת נחוצים היו ימים אלו?

הרי מבואר בחז"ל (נדרים דף ל"ח, ע"א) שארבעים הימים הראשונים - נחוצים היו מאחר ובכל יום ויום שכח משה רבינו את תלמודו, אולם מאחר שניתנו לו הלוחות - הרי כבר לא שכח מאומה, ואם כן, באמת, לשם מה היו נחוצים לו ארבעים ימים נוספים?